

Asia: VN/31917/2023

Lausuntopyyntö rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamista koskevasta hallituksen esityksen luonnoksesta

1. Yleinen kanta lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumiseen

Mikä on yleinen kantanne siihen, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta luovuttaisiin pääsääntöisesti?

Jokseenkin myönteinen

Voitte perustella kantanne edelliseen kysymykseen.

Rikosuhripäivystyksellä ei ole ehdotonta kantaa siihen, tulisiko lähisuhdeväkivallan sovittelu lakkauttaa. Asiakastyömme kautta saadun kokemuksen perusteella näemme kuitenkin merkittäviä ongelmia erityisesti arvioinnissa koskien tapauksen soveltumista sovitteluun sekä sovitteluun valmistautumisessa. Näistä huolista on keskusteltu vuosia erilaisissa selvityksissä ja työryhmissä, mutta muutosta ei ole edelleenkään riittävästi tapahtunut.

Näitä huolia ovat:

- Rikosasiaa ei ole aina selvitetty esitutkinnassa niin pitkälle, että ei olisi epäselvyyksiä siitä, kuka on vastuussa teosta ja millaisia teko-olosuhteita tilanteeseen liittyy. Sama kaava toistuu myös sovittelussa, jossa uhri joutuu perheen arjessa väkivaltilanteen jälkeen ottamaan vastuuta tilanteen eskaloitumisesta ennen kuin väkivaltaa käyttänyt ottaa vastuuta omasta väkivallan käytöstään.
- Uhrin suostumus sovitteluun ilman painostusta, alisteista asemaa tai uhkailua ei ole aina toteutunut.
- Tapauksen soveltuvuuden arviointi sovitteluun on käytännössä perustunut siihen, onko aikaisemmasta väkivallasta kirjauksia viranomaisilla. Se ei korreloi useinkaan todellisuuden kanssa. On tiedossa, että uhrit eivät tee rikosilmoituksia ensimmäisestä tai useammastakaan väkivaltilanteesta.
- Tukipalveluihin ohjaaminen on ollut hyvin vaihtelevaa. On tavallista, että poliisi olettaa ohjauksen tapahtuvan sovittelutoimistojen kautta sen sijaan, että uhri ohjattaisiin samanaikaisesti

molempiin palveluihin. Käytännössä joillain paikkakunnilla uhrin ohjautuvat tukipalveluun vasta, jos sovittelua ei järjestetä tai se ei ole päätynyt sopimukseen tai muuten vasta sovittelun päättyttyä.

- Samoin unohtuu usein se, että uhrilla on yleensä oikeus valtion varoista oikeudenkäyntiavustajaan jo esitutkintavaiheessa (laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa ROL 2:1a §).
- Uhrilla tulisi olla sama oikeusturva vahingonkorvausten suhteen kuin väkivaltarikoksissa tuomioistuimessakin, jos väkivallasta on syntynyt fyysisiä vammoja, vakavia traumoja, niiden hoitokuluja tai väkivallan yhteydessä rikottuja esineitä. Sovittelussa tyyppillinen sopimus kattaa pääasiassa anteeksipyyntöä tai käyttäytymissopimuksen, joita ei välttämättä seurata sovittelutoimiston toimesta säännönmukaisesti. Tällöin on riski, että sopimuksessa mainitut asiat jäävät vain tyhjiksi lupauksiksi. Rahallisten korvausten sivuuttamista perustellaan sillä, että osapuolilla olisi yhteistalous, vaikka kyse olisi seurustelusuhteesta, jossa asutaan eri osoitteissa.

Toisaalta asiakastyömme kautta on kertynyt myös kokemusta siitä, että sovittelu on voinut ollut hyvä menettely myös lähisuhdeväkivaltatilanteissa. Jotkut asiakkaamme ovat kertoneet tilanteista, joissa molemmat osapuolet ovat kokeneet sovittelun olleen hyvä ja riittävä menetelmä, jonka myötä väkivalta suhteessa on päätynyt. Näistä kokemuksista ei ole kuitenkaan pitkää seuranta-aikaa, joten ei ole tietoa, onko väkivalta todella loppunut pysyvästi.

Toiseksi on muistettava, että oikeudenkäynnissä tuomioon tarvitaan ns. riittävä näyttö rikoksesta, eikä pääsäännön mukaan yksin asianomistajan uskottavakaan kertomus riitä. Lisäksi oikeudenkäymiskaarissa säädetään (OK 17:17 ja 17:18) oikeudesta kieltäytyä todistamasta ns. läheistään vastaan. Nämä seikat saattavat yksittäistapauksissa johtaa siihen, että lähisuhteessa tapahtunut rikollinen teko jää täysin rankaisematta ja jos sitä ei ole käsitelty edes sovittelussa, tekijä on "vapaa" kaikista seuraamuksista ja toisaalta uhri jää täysin ilman vahingonkorvauksia. On siis tilanteita, joissa sovittelu olisi näytön vähäisyyden takia myös uhrin edun mukaista, jos uhri sovittelun kautta saisi edes korvaukset aiheutuneista vahingoista. Näiden tilanteiden takia on ensi arvoisen tärkeää, että lähisuhdeväkivallan uhreilla olisi lakimiesavustajat jo esitutkintavaiheessa ja että uhrin vähintään ohjattaisiin esim. Rikosuhripäivystykseen, jossa näitä asioita voidaan selvittää sekä arvioida.

RIKULLa on tietoa myös lähisuhdeväkivaltatapauksista, joita ei ole soviteltu, mutta joissa syytteiden nostamisen (molemmat asianosaiset vastaajan ja asianomistajan asemassa) jälkeen asianosaiset ovat päässeet sovintoon lakimiesavustajiensa välityksellä, mikä on lopulta johtanut siihen, että syyttäjä on peruuttanut syytteet ja asia on jäänyt käräjäoikeudessa sillensä. Siitä, onko sovinto käsittänyt mitään muuta kuin lakimiesten keskinäiset keskustelut sekä keskustelut omien päämiestensä kanssa, RIKULLa ei ole tietoa, mutta oletettavaa on, että ei. Lopputulosta voineekin kuvaila "tapahtuneen väkivallan maton alle lakaisuksi".

2. Vaikutukset

Voitte kertoa kantanne esityksen vaikutusten arvioinnista. Onko esityksellä joitain sellaisia vaikutuksia, joita esitysluonnoksessa ei vielä ole kuvattu?

RIKU kiinnittää huomiota siihen, että esityksessä ei ole kuvattu esityksen vaikutuksena syytteiden peruuttamisia syyttäjän päätöksellä tai hylkäämisiä tuomioilla. Jos sovittelu kielletään ehdotuksen mukaisena, voiko vaarana olla se, että asianosaiset sopivat asian myöhemmin lakimiestensä kautta, mikä voi johtaa ainakin joissain tapauksissa siihen, että syyttäjä sovinnon myötä peruuttaa syytteet tai siihen, että syytteet hylätään tuomiolla riittävän näytön puuttumisen takia, jos asiassa esim. käytetään myös kieltäytymisoikeutta. Tällöin tapahtunutta väkivaltaa ei ole pahimmassa tapauksessa käsitelty lainkaan minkään viranomaisen tai muun tahon toimesta, eikä väkivallasta ns. seuraamitään.

3. Lakiehdotuksen 3 a § (henkilösuhteet)

Voitte kommentoida henkilösuhteita, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltö koskisi.

RIKU pitää johdonmukaisena esityksessä otettua kantaa henkilösuhteiden määrittelylle viittaamalla rikoslain 21 luvun 16 §:n 1 momentin 2 kohtaan ja sitä koskeviin lain esityölausumiin.

4. Lakiehdotuksen 3 a § (rikokset)

Voitte kommentoida rikoksia, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltö koskisi.

RIKU kannattaa lähtökohtaisesti hallituksen esityksessä tehtyä valintaa niistä rikoksista, joita ei saa sovittaa. RIKU pitää valittua sovittelun kieltämisen rajaa kuitenkin jossain määrin keinotekoisena järjestelynä, kun esimerkiksi lähisuhteessa tapahtunut laitton uhkaus ilman hengenvaarallista esinettä voitaisiin edelleen sovittaa. Jos ajatellaan lähisuhdetta, jossa on jo tapahtunut väkivaltaa, joka ei ole tullut viranomaisten tietoon, pelkkä sanallinen uhkaus ilman välineellä tehostamistakin voi olla uhrille riittävän traumatisoivaa. Niin ikään esimerkiksi esineeseen tai perheen tai uhrin omaan eläimeen kohdistunut vahingonteko on yksi tyypillinen tekijän tapa pelotella uhria. Näin ollen RIKU pyytää harkitsemaan, että kaikkien laittomien uhkausten sovittelu lähisuhteessa kiellettäisiin.

Lisäksi tulisi säätää lähestymiskiellon rikkomisen sovittelu kielletyksi. Uuden lähestymiskiellon mukaan lähestymiskiellon rikkomisetkin käsitellään nopeutetusti, jolloin mahdollinen sovittelutapaaminen tapahtuisi vielä lähestymiskiellon voimassaoloaikana, mikä olisi ristiriidassa perustellusti määrätyn lähestymiskiellon kanssa. On myös huomioitava, että vaikka häirintä tai uhkaukset olisivat jo aiemmin loppuneet, osapuolten kutsuminen yhteiseen neuvotteluun saattaisi aktivoida kieltoon määrättyä rikkomaan kieltoa uudelleen.

5. Lakiehdotuksen 3 a § (muuta)

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksen 3 a §:stä?

-

6. Muuta

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksesta?

Nykymuotoisen sovittelun lakkauttamisella ei saada toivottuja vaikutuksia sellaisenaan. Riskinä on, että monet lähisuhdeväkivaltatilanteet eivät edes etenisi syyksi lukevaan tuomioon saakka ja vaikka tuomittaisiinkin, varsinainen juurisyy jäisi käsittelemättä. Mikäli nykymuotoinen sovittelu lakkautetaan, sen tilalle tulisi jatkossa saada jonkinlainen prosessi oikeusprosessin rinnalle. Sinällään lähisuhteessa tapahtuneen väkivallan käsittely osapuolten välillä erillisenä prosessina voi parhaimmillaan edesauttaa osapuolten tilannetta ja johtaa väkivallan päättymiseen. Muutos on kuitenkin pitkä prosessi, mutta huolellinen, onnistunut ja oikea-aikainen sovittelun kaltainen interventio tuomioistuinkäsittelyn tai lakimiesten johdolla tapahtuneen sovittelun lisäksi voi johtaa hyviin tuloksiin.

Toisaalta myös yksittäisissä hyvin lievissä tapauksissa, joissa rikosprosessi ei välttämättä etenisi, sovittelu nykymuotoisenakin voisi olla käyttökelpoinen menettely sen sijaan, että asiaa ei käsiteltäisi missään. Tällaista mahdollisuutta puoltaisi myös se, että lähisuhdeväkivaltaan puututtaisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja mahdolliset myös aiemmin viranomaisilta piiloon jääneet väkivaltatilanteet saataisiin käsiteltäväksi edes jossain.

Lausunnon valmistelusta ovat vastanneet Rikosuhripäivystyksen kehitysjohtaja Jaana Koivukangas ja lakimies Elisa Trejtnar

Åberg Leena-Kaisa
Rikosuhripäivystys